

3.2.2 Migratiecohorten binnenlandse migratie

Voor kleine gemeenten is het vertrek van jongeren niet bepalend voor de ontwikkeling van het totaal aantal inwoners. Vertrek van jongeren is namelijk een natuurlijk gegeven voor kleine gemeenten omdat zij veelal geen belangrijke onderwijsfunctie voor hoger of wetenschappelijk onderwijs vervullen. Bepalend voor de ontwikkeling van het aantal inwoners is vooral de mate waarin kleine gemeenten erin slagen aantrekkelijk te zijn voor vestiging van huishoudens, met name in leeftijdsc cohorten waarin veel sprake is van verhuizingen (tot 40 jaar). Zo ook is het voor grote gemeenten, vooral wanneer sprake is van een belangrijke onderwijsfunctie, te verwachten dat het migratiesaldo onder jongeren positief (en soms zelfs zeer sterk positief) zal zijn. Hier is bepalend of de grote gemeenten ook voor jonge huishoudens aantrekkelijk blijven om te wonen. Dat kan samenhangen met de kansen op werk (vooral op interregionaal niveau, in concurrentie met andere regio's) en de aantrekkelijkheid van het woon- en leefmilieu (vooral op intraregionaal niveau, in concurrentie met hun suburbs). Vooralsnog worden hier enige algemene leeftijds specifieke migratiepatronen onderzocht, gebaseerd op de totale instroom en uitstroom per gemeente en vijfjaars leeftijdsc cohort²⁹.

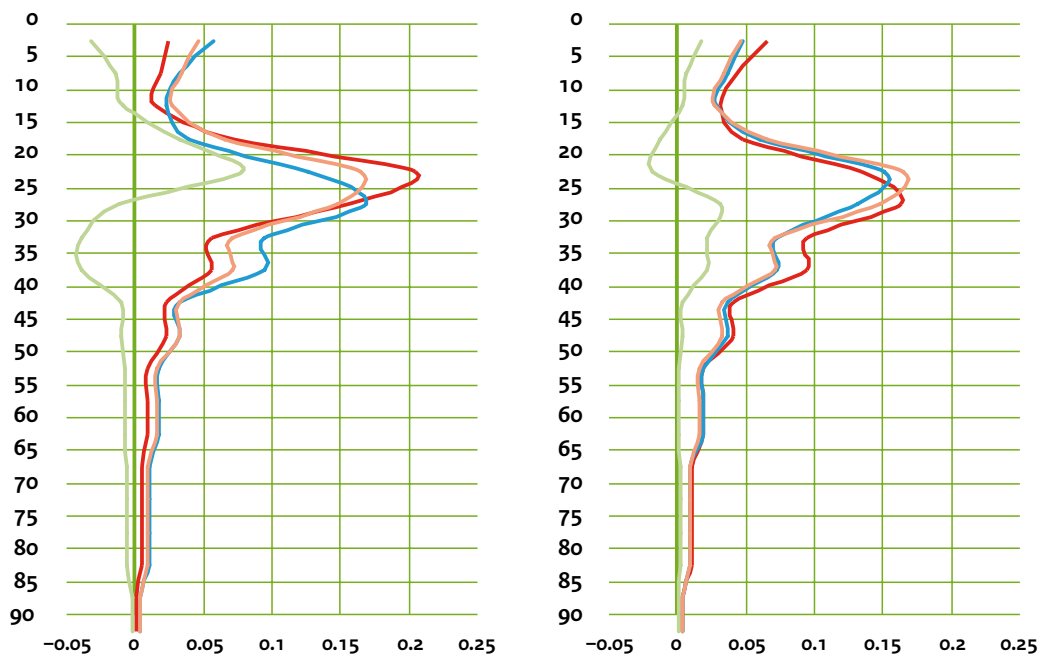
In figuur 3.14 zijn de Nederlandse gemeenten ingedeeld in de zes groepen zoals ook onderscheiden in figuur 2.11. De meeste intergemeentelijke verhuizingen blijken dan plaats te vinden onder twintigers (relatief veel alleengaanden) en dertigers (relatief veel gezinnen). Ook in de vijfjaarscohorten 0-4 jaar (uiteeraard in gezinsverband) en 15-19 jaar (en daarbinnen vooral de 18- en 19-jarigen, veelal als alleengaande) is de migratiekans vrij hoog.

Het saldo van vestiging en vertrek piekt in de vier grote steden in positieve zin in het leeftijdsc cohort 20-24 jaar en, in iets mindere mate bij 15-19 jaar. Onder dertigers is het migratiesaldo sterk negatief. In de overige kernsteden is het profiel vergelijkbaar met dat van de vier grote steden, maar meer afgevlakt. Het migratiesaldo in leeftijdsc cohort 20-24 jaar is minder sterk positief dan in de vier grote steden, maar het migratiesaldo onder dertigers is ook duidelijk minder sterk negatief. Ook valt op dat in de overige kernsteden de migratiesaldi vanaf veertig jaar niet negatief zijn, terwijl dat voor de grote steden wel geldt. Uiteeraard bestaan er tussen individuele grote steden en individuele middelgrote steden onderlinge verschillen, maar daar wordt hier niet nader op ingegaan.

De migratieprofielen voor de twee typen suburbane gemeenten en de twee typen landelijke gebieden vertonen een vergelijkbaar patroon: positief voor de leeftijdsc cohorten tot en met 15 jaar (in gezinsverband levende kinderen), negatief voor de cohorten 15-19 en 20-24 jaar (jongeren, die het ouderlijk huis verlaten, alleengaand of samenwonend/gehuwd), weer positief voor de cohorten 25-29, 30-34 en 35-39 jaar en licht positief vanaf 40 jaar. Op detailniveau bestaan er wel verschillen. In de suburbane gemeenten rond de vier grote steden en in de landelijke gebieden in een ring rond de Randstad is het negatieve migratiesaldo in de leeftijdsc cohorten 15-19 en 20-24 jaar lager dan in de suburbane gebieden rond de overige kernsteden en de perifere landelijke gebieden. In de laatstgenoemde twee gebiedstypen vormen de afstand tot onderwijsinstellingen en het gebrek aan kansen op werk in de regio waarschijnlijk een extra impuls om intergemeentelijk (en mogelijk voor een aanzienlijk deel ook interregionaal) te verhuizen. Een andere mogelijke verklaring is overigens dat er weinig geschikte woonruimte is voor jongeren in de suburbane gebieden van de overige kernsteden en de perifeer landelijke gebieden. Daarnaast valt in de suburbs van de vier grote steden nog het hoge positieve migratiesaldo in de leeftijdsc cohorten 25-29, 30-34 en 35-39 jaar op. Voor alle leeftijdsc cohorten scoren de suburbs van de vier grote steden dus gelijk aan of beter dan de andere drie niet-stedelijke gebiedstypen. Dat correspondeert met het feit dat het totaal binnenlands migratiesaldo voor de suburbane gebieden van de vier grote steden het hoogst is van alle zes vergeleken gebiedstypen (zie figuur 2.13b). Deze gemeenten combineren de nabijheid van stedelijke voorzieningen en arbeidsplassen met een voor jonge gezinnen aantrekkelijke woonomgeving. Ook in de overige stadsgewesten is daar sprake van, maar daar is een groter deel van de woningbouw, mede als gevolg van provinciaal beleid, in de kernsteden geconcentreerd. Voor woningbouw in 'suburbachtige' woonmilieus is binnen veel van de overige kernsteden ook meer ruimte beschikbaar dan binnen de vier grote steden.

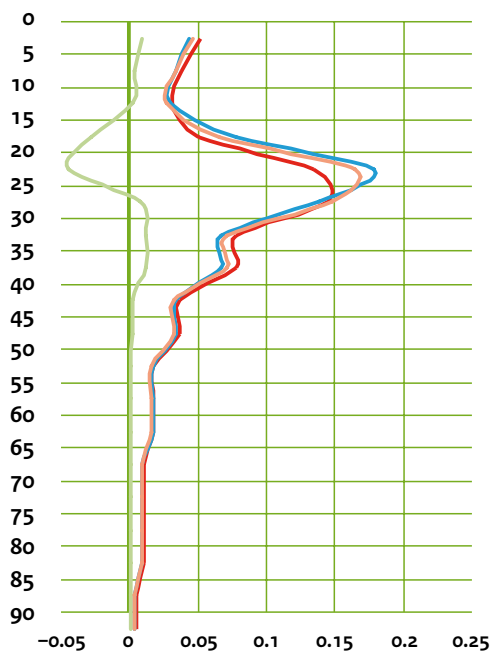
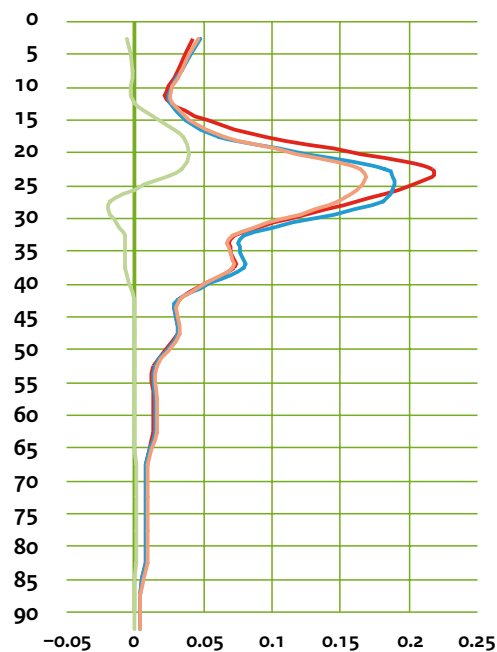
²⁹ In vervolgonderzoek zou dat eventueel verder uitgewerkt kunnen worden naar migratiestromen op basis van herkomst en bestemming. Dat kan dan gekoppeld worden aan motieven (onderwijs, wonen, werken), waardoor beter duidelijk wordt wat de drijvende krachten achter de gesignaleerde migratiepatronen zijn.

Figuur 3.14 Leeftijdsspecifieke migratieprofielen zes typen gemeenten



a. Vier grote steden

b. Suburbaan gebied vier grote steden



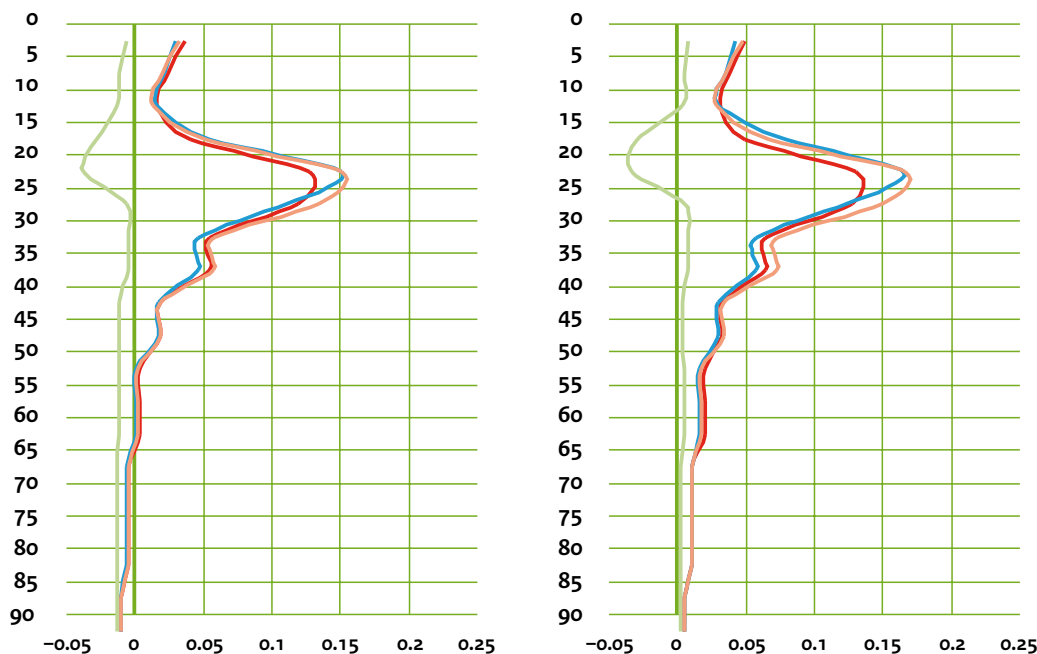
c. Overige kernsteden

d. Suburbaan gebied overige kernsteden

— Instroom — Uitstroom — Saldo — Nederland

Toelichting: Weergegeven is de intergemeentelijke verhuizingen (instroom, uitstroom en saldo) voor vijfjaars leeftijdcohorten. Dit is uitgedruk als aantal personen dat per jaar intergemeentelijk verhuist als percentage van het totaal aantal inwoners in het gebied. Nationaal zijn instroom en uitstroom per definitie gelijk aan elkaar. Het betreft het gemiddelde voor de jaren 1988 tot en met 2007.

Figuur 3.14 Leeftijdsspecifieke migratieprofielen zes typen gemeenten (vervolg)



e. Landelijk, ring Randstad

f. Landelijk, perifeer

— Instroom — Uitstroom — Saldo — Nederland

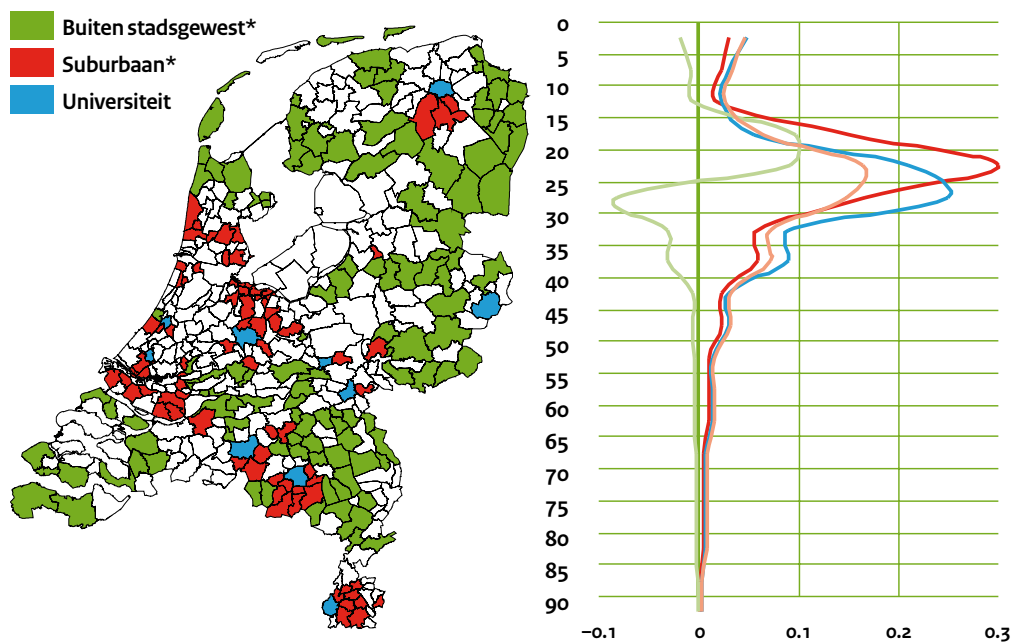
Een uitwerking voor drie specifieke typen gemeenten staat in figuur 3.15. Ten eerste is gekeken naar universiteitssteden (exclusief Rotterdam en Amsterdam omdat het aantal studenten in verhouding tot het aantal inwoners daar relatief laag is). Ten tweede is gekeken naar twee groepen gemeenten met een lager dan gemiddelde ontwikkeling van het aantal inwoners, namelijk gemeenten buiten stadsgewesten met een gemiddeld inkomen onder het nationaal gemiddelde respectievelijk suburbs met een gemiddeld inkomen per inwoner boven het nationaal gemiddelde ('luke suburbs').

Conform de verwachting is het migratiesaldo in de leeftijdscohorten 15-19 jaar en 20-24 jaar in de universiteitssteden nog sterker positief dan gemiddeld in de kernsteden (vergelijk figuur 3.15 met figuur 3.14) en het migratiesaldo in het leeftijdscohort 25-29 jaar nog sterker negatief. Daarnaast echter is het migratiesaldo onder dertigers in universiteitssteden ook sterker negatief dan in de overige kernsteden³⁰. Het lijkt erop dat naast vertrek vrij kort na het afstuderen ook nog sprake is van een 'vertraagd' effect. Dat zou samen kunnen hangen met het feit dat het ruimtelijk arbeidsmarktgebied waarop hoogopgeleiden opereren groter is dan gemiddeld en zij dus meer interregionaal migreren in verband met werkmotieven. Deze stap zullen zij overwegend zetten op het moment dat zij nog geen schoolgaande kinderen hebben. Een tweede reden kan zijn dat hoogopgeleiden zich eerder kunnen permitteren om een (veelal duurdere) woning in de suburbs te kopen dan middelbaar en laagopgeleiden. Dat leidt dan tot relatief veel suburbanisatie (verhuizen van de kernstad naar de suburbs) van dertigers uit universiteitssteden, vergeleken met kernsteden zonder universiteit.

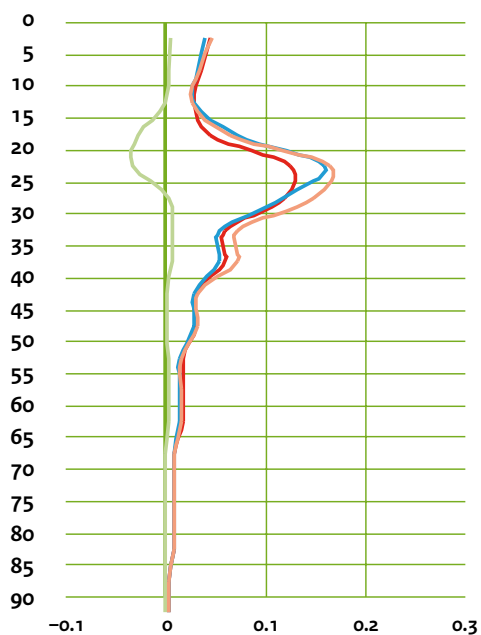
Voor de twee typen niet-stedelijke gemeenten (zie figuur 3.15c en figuur 3.15d) resulteert, volgens verwachting, een negatief migratiesaldo voor de leeftijdscohorten 15-19 jaar en 20-24 jaar. Opvallend is echter dat voor deze gemeenten veelal een positief migratiesaldo resulteert voor de overige leeftijdscohorten. (Er is slechts sprake van een heel licht negatief migratiesaldo voor de 50- tot 65-jarigen in de luke suburbs.) Hoewel de ontwikkeling van het aantal inwoners in die twee typen gemeenten dus onder

³⁰ Dit vormt de beste vergelijkingsmaatstaf omdat van de vier grote steden hier slechts Utrecht als 'universiteitsstad' is aangemerkt.

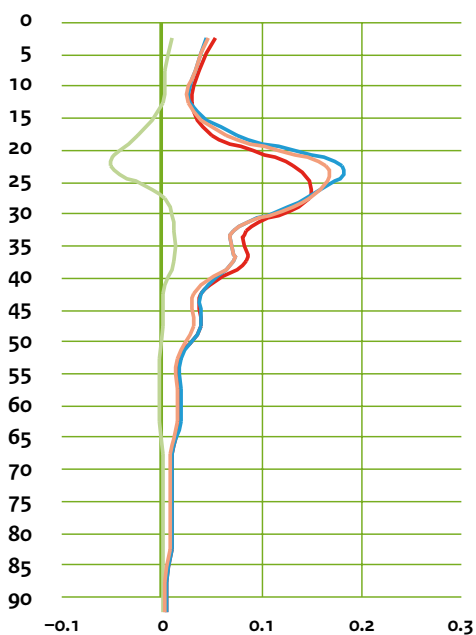
Figuur 3.15 Leeftijdsspecifieke migratieprofielen drie groepen van gemeenten (gemiddelde 1999-2009)



a. Groepen gemeenten



b. Universiteitsstad



c. Buiten stadsgewest

— Instream

— Uitstroom

— Saldo

— Nederland

Buiten stadsgewest*: Gemeenten buiten stadsgewesten exclusief regionale centra, met ontwikkeling inwoners onder het nationaal gemiddelde en gemiddeld inkomen onder het nationaal gemiddelde;

Suburbaan*: Suburbane gemeenten, met ontwikkeling inwoners onder het nationaal gemiddelde en gemiddeld inkomen boven het nationaal gemiddelde;

Universiteitssteden: Gemeente met universiteit (exclusief Rotterdam en en Amsterdam).

het nationaal gemiddelde ligt, verliezen zij buiten de 15- tot 25-jarigen veelal geen inwoners als gevolg van binnenlandse migratie. Die gemeenten waar dat wel het geval is, zullen eerder kans hebben op een structurele afname van de bevolking dan gemeenten waar een negatief migratiesaldo in de leeftijdscohorten 15 tot 25 jaar gepaard gaat met een positief migratiesaldo in de overige leeftijdscohorten.

3.3 Ontwikkeling huishoudens en woningen

In dit onderzoek ligt het accent bij de ontwikkeling van het aantal inwoners. Een afname van het aantal inwoners kan gevolgen hebben voor het draagvlak voor voorzieningen in een gemeente (zoals onderwijs) en de markt voor commerciële diensten (zoals winkels en horeca). Een afname van het aantal inwoners behoeft echter nog niet te betekenen dat het aantal huishoudens zal afnemen. Nog steeds neemt de gemiddelde huishoudensgrootte af en indien de afname van het aantal inwoners niet groter is dan de afname van de gemiddelde huishoudensgrootte zal het aantal huishoudens niet afnemen. Wanneer wordt afgezien van het toe- of afnemen van de leegstand van woningen, zal de ontwikkeling van het aantal huishoudens in de pas lopen met de ontwikkeling van het aantal woningen. Verwacht mag dus worden dat het aantal gemeenten met een afname van de behoefte aan woningen kleiner zal zijn dan het aantal gemeenten met een afname van het aantal inwoners³¹. Om hier enig zicht op te geven wordt in deze paragraaf kort ingegaan op de ontwikkeling van het aantal huishoudens en woningen per gemeente.

3.3.1 Ontwikkeling huishoudens

In figuur 3.16 staat de ontwikkeling van het aantal huishoudens in de laatste vijf jaar, in procenten per jaar. Tevens is de ranglijst van de 15 gemeenten³² met de sterkste afname van het aantal huishoudens weergegeven. Voor de 'koploper' Laren is de sterke afname overigens veroorzaakt door het sluiten van een groot asielzoekerscentrum in de periode van 1-1-2003 tot 1-1-2008.

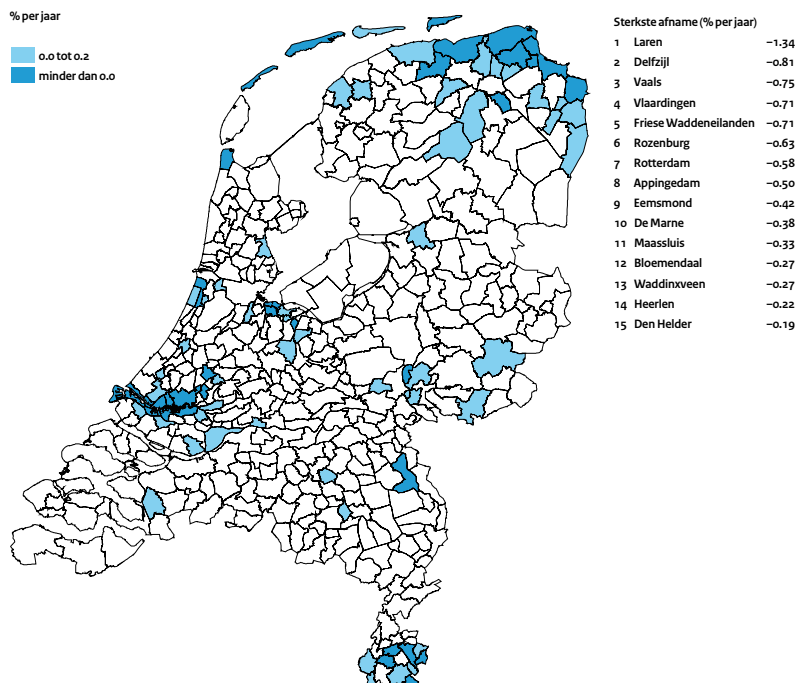
In totaal waren er in de periode 2003-2008 dertig gemeenten met een afname van het aantal huishoudens. Rotterdam is de meest opvallende gemeente met een afname. Andere gemeenten met een afname van het aantal huishoudens en een vrij grote omvang zijn Schiedam, Vlaardingen, Heerlen, Kerkrade en Den Helder. Wordt een onderscheid gemaakt tussen eenpersoonshuishoudens en meerpersoonshuishoudens dan blijkt dat er slechts vijftien gemeenten waren met een afname van het aantal eenpersoonshuishoudens, maar dat er maar liefst 161 gemeenten waren met een afname van het aantal meerpersoonshuishoudens. Daar zal uiteraard bij de omvang van de woningbouw en het onderscheid naar typen woningen rekening mee moeten worden gehouden.

Gemeenten met een afname van het aantal huishoudens bevinden zich voornamelijk in drie regio's, namelijk de kuststrook van Groningen, Zuid-Limburg en de regio Rotterdam. Daarnaast hebben ook sommige 'luxe suburbs' met een afname van het aantal huishoudens te kampen. Voorbeelden zijn Haren, Rozendaal en Bloemendaal. Naast gemeenten met een afname van het aantal huishoudens zijn er ook diverse gemeenten met een zeer bescheiden toename (minder dan 0.2% per jaar). Mocht de ontwikkeling van het aantal inwoners daar nog iets afnemen, dan is de kans groot dat ook daar het aantal huishoudens gaat afnemen.

³¹ Wel zal een verandering in de verdeling over typen huishoudens gevolgen hebben voor veranderingen in het type woningen waaraan behoefte bestaat. Vergrijzing en individualisering zullen leiden tot meer woningen van een type dat geschikt is voor alleenstaanden en senioren. Dat zal leiden tot een verhoogde inspanning op het gebied van de transformatie van de woningvoorraad (verbouwen van woningen en meer sloop van woningen, gepaard gaande met vervangende nieuwbouw van een ander type).

³² Omdat het individueel om kleine gemeenten gaat, is de ontwikkeling van het aantal huishoudens in de vier Friese Waddeneilanden als geheel bepaald.

Figuur 3.16 Ontwikkeling huishoudens 2003-2008, % per jaar



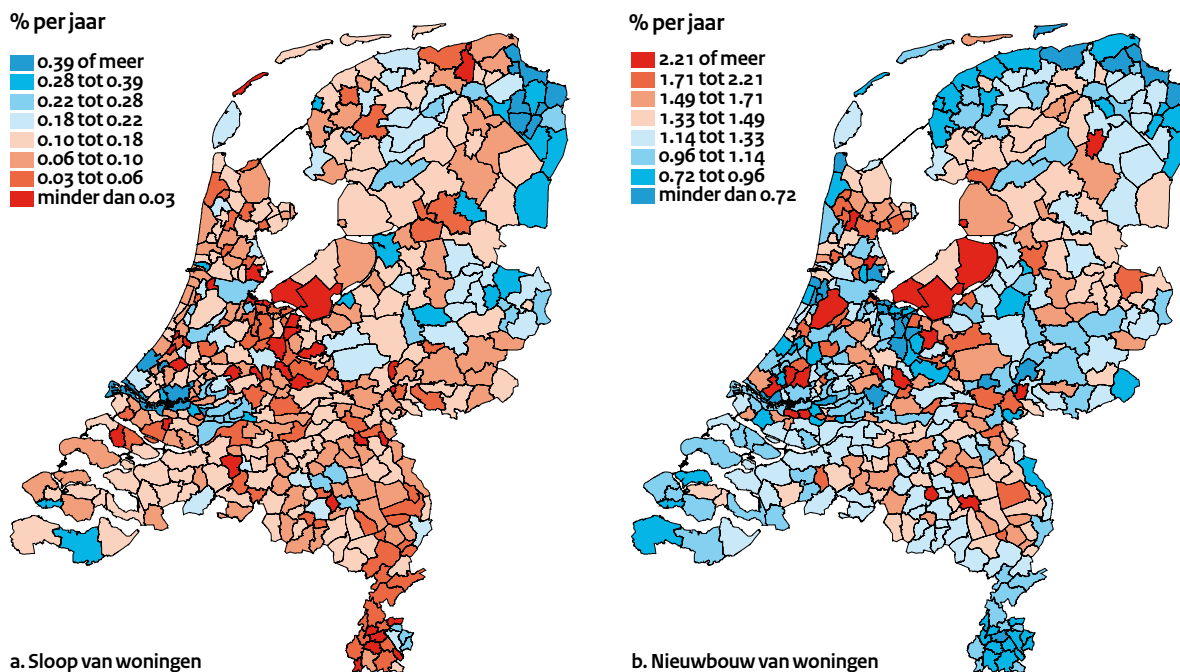
3.3.2 Ontwikkeling woningvoorraad

In figuur 3.17 staat de ontwikkeling van het aantal nieuw gebouwde en het aantal gesloopte woningen per jaar sinds het einde van de jaren negentig. De ontwikkeling van het aantal nieuwbouwwoningen (zie figuur 3.17b) vormt een redelijke afspiegeling van de bevolkingsontwikkeling. Er zijn weinig nieuwe woningen gebouwd in grote delen van Groningen en Fryslân, in het midden en zuiden van Limburg, in Zeeland en in het Gooi/Utrechtse Heuvelrug.

Verwacht mocht wellicht worden dat de sloop van woningen ook een afspiegeling zou vormen van de ontwikkeling van het totaal aantal inwoners. Dat is echter slechts beperkt het geval. In de blauwe gebieden in figuur 3.17a ligt het aantal gesloopte woningen boven het nationaal gemiddelde. Uit het feit dat het aantal blauwe gebieden is ondervetegenwoordigd blijkt dat sloop van woningen vooral in een beperkt aantal, veelal wat grotere, gemeenten is geconcentreerd. Gebieden waar relatief veel woningen zijn gesloopt zijn het oostelijk deel van Groningen, delen van de Zuidvleugel van de Randstad (vooral in de steden) en Twente. Maar in sommige gebieden met weinig nieuwbouw wordt ook weinig gesloopt. Dat geldt vooral voor 'luxe' suburbane gebieden, zoals bijvoorbeeld bij Haarlem en in het Gooi/Utrechtse Heuvelrug. Ook in Zuid-Limburg is vooralsnog, met de regio Heerlen enigszins als uitzondering, weinig gesloopt. En ondanks weinig nieuwbouw is ook in een groot deel van de kustgemeenten in het Noorden weinig gesloopt sinds het einde van de jaren negentig.

In figuur 3.18 staat een typologie van gemeenten op basis van de nieuwbouw en sloop van woningen. De nieuwbouw is daarbij onderscheiden naar drie klassen, namelijk 'boven gemiddelde' (boven het nationaal gemiddelde), 'onder gemiddelde' (onder het gemiddelde, maar wel meer dan twee derde van het gemiddelde) en 'ruim onder gemiddelde' (minder dan twee derde van het gemiddelde). Ook de sloop van woningen is verdeeld in drie klassen, namelijk sloop 'onder gemiddelde' (minder sloop dan nationaal gemiddeld; dat geldt voor de meerderheid van de gemeenten), 'boven gemiddelde' (meer dan het gemiddelde, maar minder dan anderhalf maal het gemiddelde) en 'ruim boven gemiddelde' (meer dan anderhalf maal boven het gemiddelde). In figuur 3.18a staat een typologie voor een periode van twintig jaar, in figuur 3.18b staat de typologie voor een meer recente, kortere periode van vijf jaar.

Figuur 3.17 Sloop en nieuwbouw van woningen, 1988-2007



*Toelichting:
Aantal woningen als percentage van de woningvoorraad op 31 december 2007.*

Op langere termijn beschouwd (de periode 1988-2007) lag in ongeveer een derde deel van de gemeenten de sloop onder het nationaal gemiddelde en de nieuwbouw boven het nationaal gemiddelde (de lichtgroene gemeenten). Nog eens ruim een derde deel van de gemeenten kende sloop onder het nationaal gemiddelde en nieuwbouw iets onder het nationaal gemiddelde (de lichtblauwe gebieden). In totaal zijn er 48 gebieden met nieuwbouw die ruim onder het nationaal gemiddelde ligt (de rode gebieden). Opvallend is dat daarvan slechts negen gemeenten sloop boven het gemiddelde kennen (Delfzijl, Reiderland, Pekela en Maassluis, alle met duidelijk meer sloop dan gemiddeld, en Bellingwedde, Haarlem, Rozenburg, Heerlen en Kerkrade met iets meer sloop dan gemiddeld). De gemeenten met zeer weinig nieuwbouw en tevens zeer weinig sloop zijn vooral te vinden in de Randstad (met name luxe suburbs), langs de kust in het noorden en rond Maastricht.

In totaal zijn er 32 gemeenten met sloop ruim boven het nationaal gemiddelde (de donkere gebieden). Sommige gemeenten combineren zeer veel sloop met meer dan gemiddeld nieuwbouw (de donkergroene gebieden: Emmen, Hoogeveen, Almelo, Deventer, Helmond, Tubbergen, Harderwijk, Alblasserdam, Gorinchem en Veghel). In sommige gemeenten is sloop dus in het verleden gepaard gegaan met nieuwbouw. Dit zou aangeduid kunnen worden als ‘transformatie’. In andere gemeenten is nauwelijks gesloopt, maar ook nauwelijks gebouwd (‘stabilisatie’). Gemeenten met een benedengemiddelde ontwikkeling van de woningbouw (weinig nieuwbouw en veel sloop) zijn vooral de donkerrode, de middenrode en donkerblauwe gemeenten. In totaal gaat het bij deze analyse op langere termijn om 27 gemeenten, die voornamelijk zijn te vinden in oostelijk Groningen en de regio Rotterdam (en enigszins in de oostelijke Mijnstreek; tegenwoordig: Parkstad Limburg).

Wordt de typologie gebaseerd op de periode 2003-2007 (zie figuur 3.18b), dan krijgen recente ontwikkelingen meer accent. Daar staat tegenover dat naarmate de tijdsperiode korter wordt, incidentele gebeurtenissen een zwaarder gewicht kunnen krijgen. Dat geldt met name voor de sloop van woningen. Figuur 3.18a geeft dus een ‘robuuster’, maar mogelijk ook wat ‘verouderd’ beeld. Figuur 3.18b geeft een actueler, maar wat meer door incidentele ontwikkelingen beïnvloed beeld.

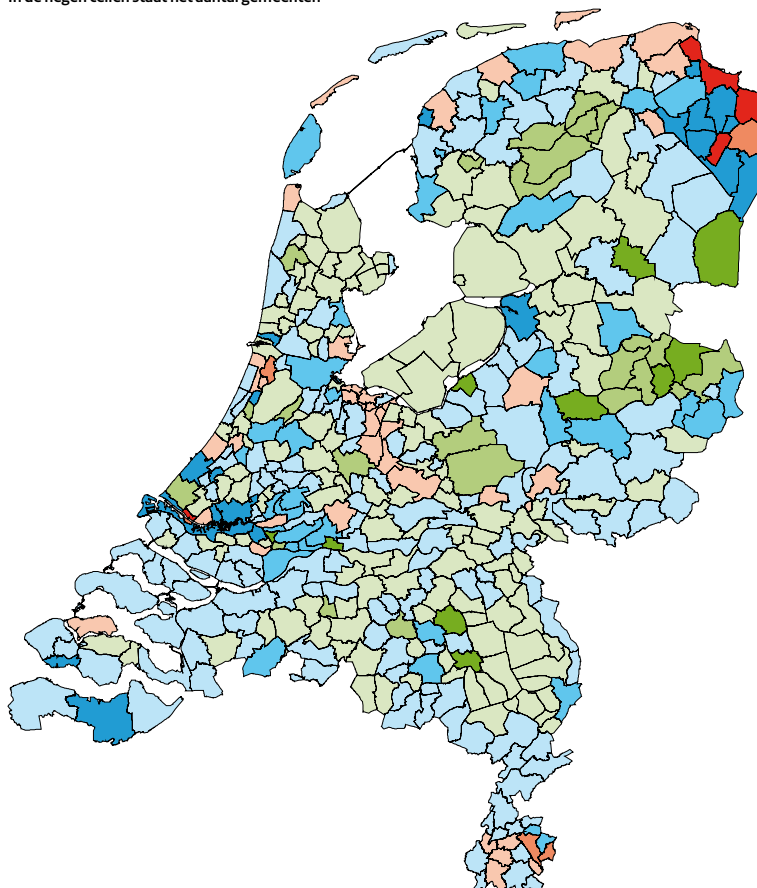
Een eerste verschil tussen figuur 3.18a en figuur 3.18b is dat er in de periode 2003-2007 aanzienlijk meer gemeenten waren met een omvang van de nieuwbouw van woningen die ruim onder het nationaal

gemiddelde lag dan in de periode 1988-2007. Nieuwbouw boven het nationaal gemiddelde komt in beide kaartbeelden ongeveer even veel voor. Het aantal gemeenten met iets minder nieuwbouw dan het nationaal gemiddelde (de 'blauwe gebieden') is in de periode 2003-2007 dus lager dan in de periode 1988-2007. Gemeenten met zeer veel sloop en zeer weinig nieuwbouw (de donkerrode gebieden) liggen langs de oostelijke grens (vier in Groningen, twee in Zuid-Limburg en Losser), aangevuld met Rozenburg. Gemeenten met zeer weinig nieuwbouw en iets boven het nationaal gemiddelde liggende sloop (de middenrode gebieden) zijn meer verspreid over Nederland. Tot dit type behoren ook middelgrote steden als Groningen, Haarlem, Dordrecht en Heerlen. Gemeenten met veel sloop en iets minder dan gemiddeld nieuwbouw (de donkerblauwe gebieden) liggen vooral in het oostelijk deel van Groningen. Ook de grote steden Rotterdam en Amsterdam behoren tot dit type. In een kwart van alle Nederlandse gemeenten ligt de nieuwbouw ruim onder het gemiddelde, maar worden ook zeer weinig woningen gesloopt. Deze gemeenten kennen weinig bevolkingsdynamiek, maar de lokale situatie op de woningmarkt geeft blijkbaar nog geen aanleiding tot sloop van woningen. Uit de kaart komen enige clusters van gemeenten van dit type naar voren. Ten eerste gemeenten in een brede band van Amstelveen, via het Gooi naar de Utrechtse Heuvelrug. Ten tweede diverse gemeenten in Zuid-Limburg, met uitzondering van het oostelijk deel, waar al wel sprake is van omvangrijke sloop van woningen. Daarnaast zijn er concentraties bij Haarlem en Arnhem. Opvallend is dat ook diverse gemeenten op Voorne Putten en in de Hoeksche Waard tot dit type behoren. In figuur 3.18a verschenen deze suburbs van Rotterdam nog niet op de kaart.

Figuur 3.18a Typologie gemeenten naar nieuwbouw en sloop van woningen, 1988-2007

		Nieuwbouw		
		Ruim onder gemiddelde	Onder gemiddelde	Boven gemiddelde
Sloop	Ruim boven gemiddelde	8	18	23
	Boven gemiddelde	19	19	25
	Onder gemiddelde	107	106	116

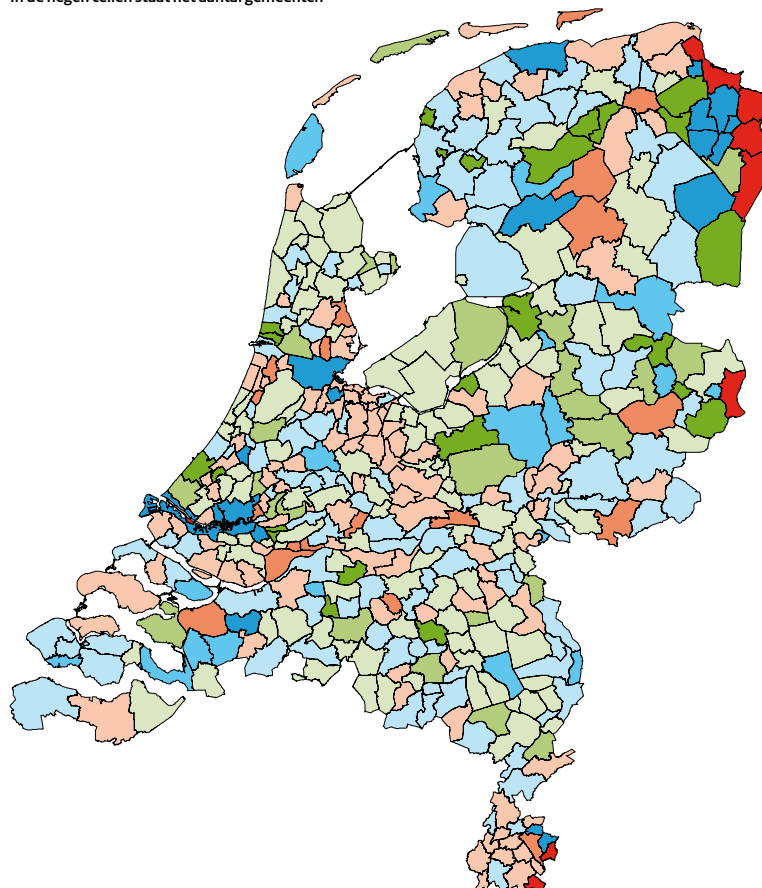
In de negen cellen staat het aantal gemeenten



Figuur 3.18b Typologie gemeenten naar nieuwbouw en sloop van woningen, 2003-2007

		Nieuwbouw		
		Ruim onder gemiddelde	Onder gemiddelde	Boven gemiddelde
Sloop	Ruim boven gemiddelde	8	18	23
	Boven gemiddelde	19	19	25
	Onder gemiddelde	107	106	116

In de negen cellen staat het aantal gemeenten



4 Groepering van gemeenten

In de voorgaande hoofdstukken is uitvoerig ingegaan op demografische ontwikkelingen, onderscheiden naar componenten als natuurlijke groei, binnenlandse migratie en buitenlandse migratie. Daaruit werd duidelijk dat de onderwijsfunctie van gemeenten een belangrijke rol speelt bij het verklaren van (leeftijdsspecifieke) migratiestromen. Ook werd er op verschillende plaatsen op gewezen dat regionale verschillen in economische kracht (en de daarmee gepaard gaande vraag naar arbeid) een verklaring kunnen leveren voor binnenlandse migratie over wat langere afstand en voor de keuze van gebieden waar buitenlandse immigranten zich vestigen.

In dit hoofdstuk wordt, mede op basis van de kennis die is opgedaan in de hoofdstukken 2 en 3, een viertal mogelijke typologieën van gemeenten besproken. Demografische kenmerken en ontwikkelingen vormen daarbij het uitgangspunt. Daarnaast echter zijn soms ook andere aspecten in de typologieën betrokken die samenhangen met gemeentelijke verschillen in welvaart en economische prestaties, arbeidsmarkt en onderwijs. Voordat in paragraaf 4.2 de vier typologieën worden besproken, wordt eerst in paragraaf 4.1 ingegaan op aspecten die samenhangen met de regionale economie, regionale arbeidsmarkten en de onderwijsfunctie.

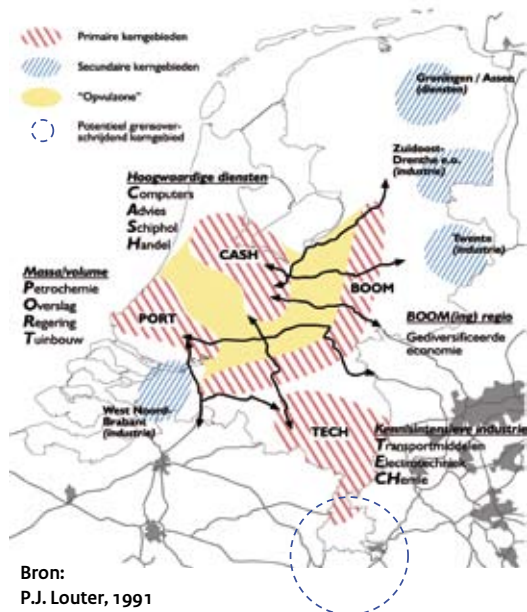
4.1 Economische en arbeidsmarktkenmerken

In figuur 4.1 staat allereerst een ruimtelijk-economisch ontwikkelingsmodel dat begin jaren negentig is opgesteld. Het is gebaseerd op indicatoren als de vertegenwoordiging van 'kansrijke' economische activiteiten, startende bedrijven en groei van de werkgelegenheid, steeds voor verschillende economische sectoren. De rode gebieden in het kaartbeeld zijn 'primaire kerngebieden', die worden gekenmerkt door een hoge dichtheid aan bedrijvigheid en worden gekarakteriseerd door een aantal karakteristieke economische dragers. Die economische dragers zijn opmerkelijk genoeg ook bijna twintig jaar na dato nog bepalend voor de betreffende gebieden. De CASH-regio, globaal overeenkomend met de Noordvleugel van de Randstad, wordt gekenmerkt door een specialisatie in hoogwaardige diensten³³. Het zuidoosten van Nederland werd in dit model al aangewezen als de TECH-regio, gedragen door technologisch hoogwaardige industrie. (Pas veel later werd dit gebied in het beleid erkend als de 'Brainport' van Nederland.) Aan de economische dragers van de PORT-regio kon destijds al worden afgelezen dat het gebied in termen van pure economie ('bruto regionaal product') sterk is, maar dat de economische groei vooral door een toename van de arbeidsproductiviteit en niet door groei van de werkgelegenheid zou worden gedragen. De BOOM-regio tenslotte bestaat uit een rij middelgrote steden, van Breda tot Zwolle, in de vorm van een 'boomerang'. Het gaat om stedelijke gebieden die centraal liggen tussen de Randstad en economische zwaartepunten in het binnen- of buitenland, langs 'corridors'. Deze gebieden kennen, vergeleken met de Randstad, ook wat minder problemen met verkeerscongestie, hebben wat meer ruimte voor bedrijvigheid en bieden een prettig woon- en leefmilieu.

Naast de primaire kerngebieden staan er in het model ook nog vier 'secundaire kerngebieden'. Tenslotte is met geel de 'Opvulzone' weergegeven. Die bestaat uit gebieden die tussen belangrijke economische kerngebieden liggen. Zij hebben in principe een uitstekende ligging voor bedrijven die worden 'weggedrukt' uit de dure stedelijke vestigingsmilieus. En het zijn zeer aantrekkelijke woonplaatsen, van waaruit meerdere stedelijke arbeidsmarkten kunnen worden bereikt. Eerder werd overigens duidelijk dat in grote delen van de Opvulzone de laatste jaren sprake is geweest van een matige ontwikkeling van het aantal inwoners (vooral in het Groene Hart). Zoals ook al eerder vermeld hangt dat echter samen met sterk restrictief ruimtelijk beleid van de overheid, waardoor de groeipotenties van het gebied niet gerealiseerd kunnen worden.

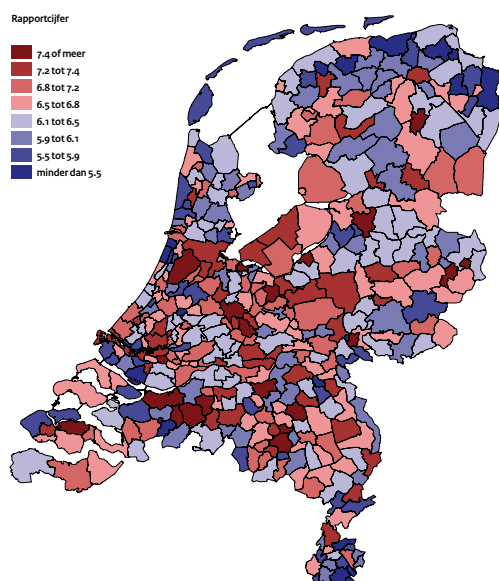
³³ 'Computers' zou tegenwoordig worden aangeduid als 'ICT'.

Figuur 4.1 Boomerang model



Onder de noemer 'Toplokaties' presenteert het weekblad Elsevier al ruim tien jaar jaarlijks de resultaten van onderzoek door Bureau Louter naar de economische prestaties van gemeenten in Nederland. Op basis van een groot aantal indicatoren worden in dat onderzoek rapportcijfers toegekend. De relatieve vertegenwoordiging van tien economische sectoren, hun recente groei in werkgelegenheid, het aantal startende bedrijven, de omvang van het bruto regionaal product en ontwikkelingen op de markt voor bedrijventerreinen en de kantorenmarkt zijn voorbeelden van indicatoren die ten grondslag liggen aan de ranglijst. Delen van de Randstad (vooral in de Noordvleugel) en Noord-Brabant worden gekenmerkt door sterke economische prestaties, maar ook elders in Nederland scoren vooral de middelgrote steden en regionale centra prima. Gemeenten met matige economische prestaties liggen vooral in Groningen, de landelijke delen van Fryslân en Zuid-Limburg en ook in grote delen van Noord-Holland ten noorden van het Noordzeekanaal.

Figuur 4.2 Economische prestaties gemeenten, 2007

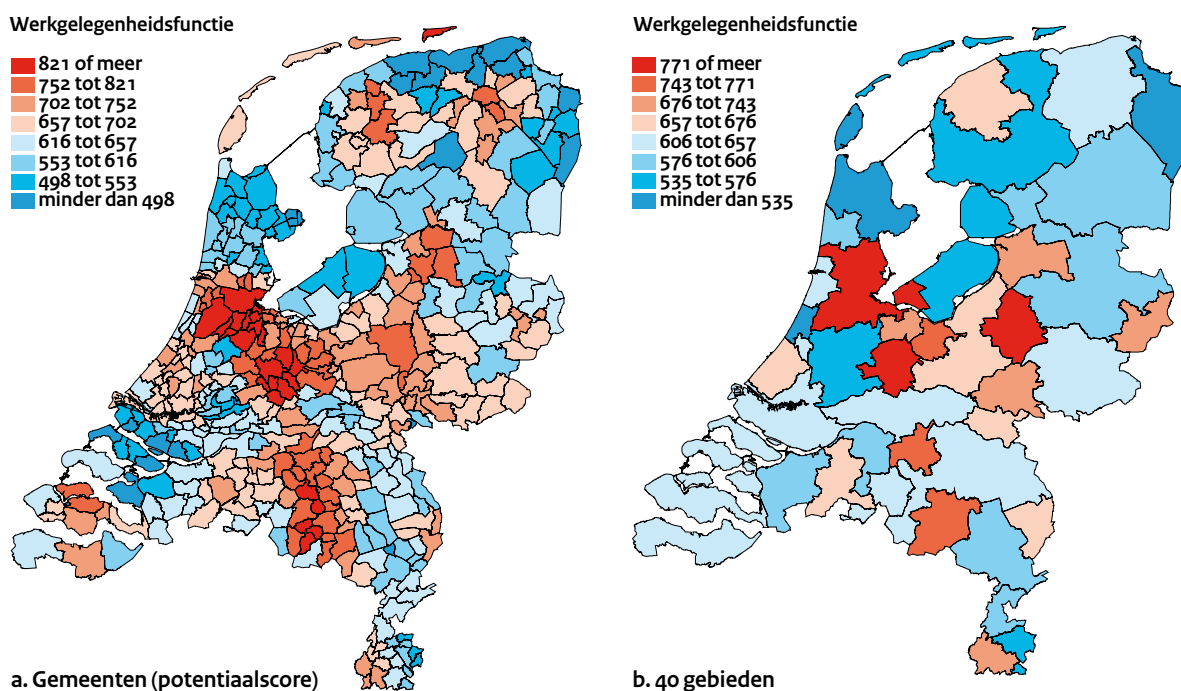


Toelichting: De economische prestaties uitgedrukt als rapportcijfers zijn gebaseerd op 41 indicatoren. Het gaat om onderzoek dat door Bureau Louter is uitgevoerd in opdracht van weekblad Elsevier.

In figuur 4.2 werden de scores bepaald voor individuele gemeenten. Een groot deel van de werknemers werkt echter buiten de gemeente waar ze wonen. Niet alleen de economische prestaties van de eigen gemeente, maar ook die van omliggende gemeenten zijn dus van belang. Dat kan worden benaderd met behulp van 'potentiaalscores', zoals in figuur 4.3a (zie kader 1.1 in hoofdstuk 1; de potentiaalscores zijn hier overigens opgebouwd vanaf het gemeentelijk niveau en niet vanaf het postcodeniveau). Weergegeven is in figuur 4.3 de 'werkgelegenheidsfunctie', het aantal arbeidsplaatsen per duizend inwoners van 15 tot 65 jaar.

De hoogste scores worden gerealiseerd in de Noordvleugel van de Randstad, met uitlopers in zuidoostelijke richting (langs de A2 naar Eindhoven) en oostelijke richting (langs de A12, richting Arnhem, langs de A1, richting Apeldoorn en langs de A28, richting Zwolle). Buiten deze gebieden zijn er stedelijke concentraties met een hoge werkgelegenheidsfunctie (Leeuwarden/Zuid-Friese steden, Groningen/Assen, Twentse stedenrij, Venlo, Maastricht, Zeeuwse steden). Opvallend is dat de werkgelegenheidsfunctie in de Zuidvleugel van de Randstad (de PORT-regio) weliswaar bovengemiddeld is, maar ruim lager dan in de Noordvleugel van de Randstad (de CASH-regio) en oostelijk Noord-Brabant (het westelijk deel van de TECH-regio). In figuur 4.3b is de werkgelegenheidsfunctie ook weergegeven op het niveau van de veertig gebieden. In het algemeen scoren landelijke gebieden onder het nationaal gemiddelde, met uitzondering van Veluwe/Oost-Utrecht. De meeste stadsgewesten scoren boven het nationaal gemiddelde. Er zijn echter ook uitzonderingen. De nationaal perifeer gelegen stadsgewesten Groningen en (vooral) Sittard-Geleen en Heerlen scoren onder het nationaal gemiddelde. Dat geldt als enige van de Brabantse stadsgewesten ook voor Tilburg. In het westen van Nederland scoren de stadsgewesten Alkmaar, Haarlem en Leiden onder het nationaal gemiddelde. Zij hebben overigens, naast een eigen werkgelegenheidsfunctie, ook een woonfunctie voor mensen die in het stadsgewest Amsterdam of Den Haag werken. Het enige grote stadsgewest met een werkgelegenheidsfunctie onder het nationaal gemiddelde is Rotterdam. Het haven-industrieel complex neemt weliswaar veel ruimte in, levert veel vervoersstromen op en resulteert als gevolg van de hoge arbeidsproductiviteit ook in veel toegevoegde waarde. In termen van arbeidsplaatsen wordt echter al decennia lang terrein verloren. De regio is er vooralsnog niet in geslaagd om voor dat verlies te compenseren door groei in andere economische sectoren.

Figuur 4.3 Regionale verschillen in werkgelegenheidsfunctie, 2007

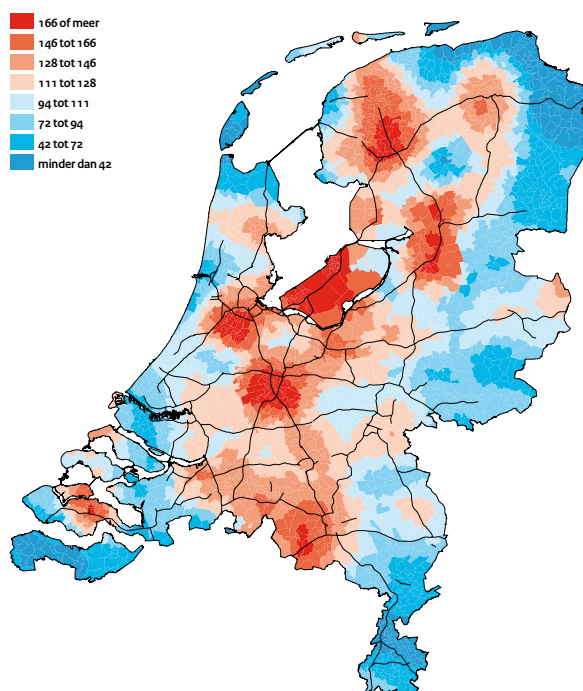


Toelichting:

Weergegeven is het aantal arbeidsplaatsen per inwoner van 15 tot 65 jaar. In kaart a zijn de potentiaalscores per gemeente gegeven (zie kader 1.1).

Naast de omvang van de werkgelegenheid in de omgeving speelt ook de groei van de werkgelegenheid een rol. Indien de groei in de regio lager is dan in andere regio's zal een regio op grond van de ontwikkeling van de hoeveelheid werk in de omgeving onaanrekkelijker worden. In figuur 4.4 staat de ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen sinds het midden van de jaren negentig. De groei is daarbij geschaald aan het gemiddeld in de beschouwde periode woonachtige aantal inwoners van 15 tot 65 jaar. Hoge groei vond plaats in de Noordvleugel van de Randstad, met uitlopers in oostelijke richting en langs de A2 tot de regio Eindhoven. Daarnaast werd hoge groei gerealiseerd in de regio's Zwolle, Groningen en in de middengedeelten van Fryslân. De sterke groei in die delen van het noorden wijkt sterk af van de lagere ontwikkeling in het oostelijk en noordelijk deel van dit landsdeel. De ontwikkeling van de werkgelegenheid was ook matig langs vrijwel de gehele oostgrens van Nederland (vooral in het zuidelijk deel van Limburg) en langs vrijwel de gehele Noordzeekust. Duidelijk blijkt uit het kaartbeeld dat de Noordvleugel van de Randstad (de CASH-regio volgens figuur 4.1) aanzienlijk hogere groei van de werkgelegenheid heeft gerealiseerd dan de Zuidvleugel (de PORT-regio volgens figuur 4.1).

Figuur 4.4 Ontwikkeling arbeidsplaatsen, 1995-2007



Toelichting:

Weergegeven is de ontwikkeling van het aantal arbeidsplaatsen in de periode 1995-2007, uitgedrukt per 1000 gemiddeld in die periode woonachte inwoners van 15 tot 65 jaar.

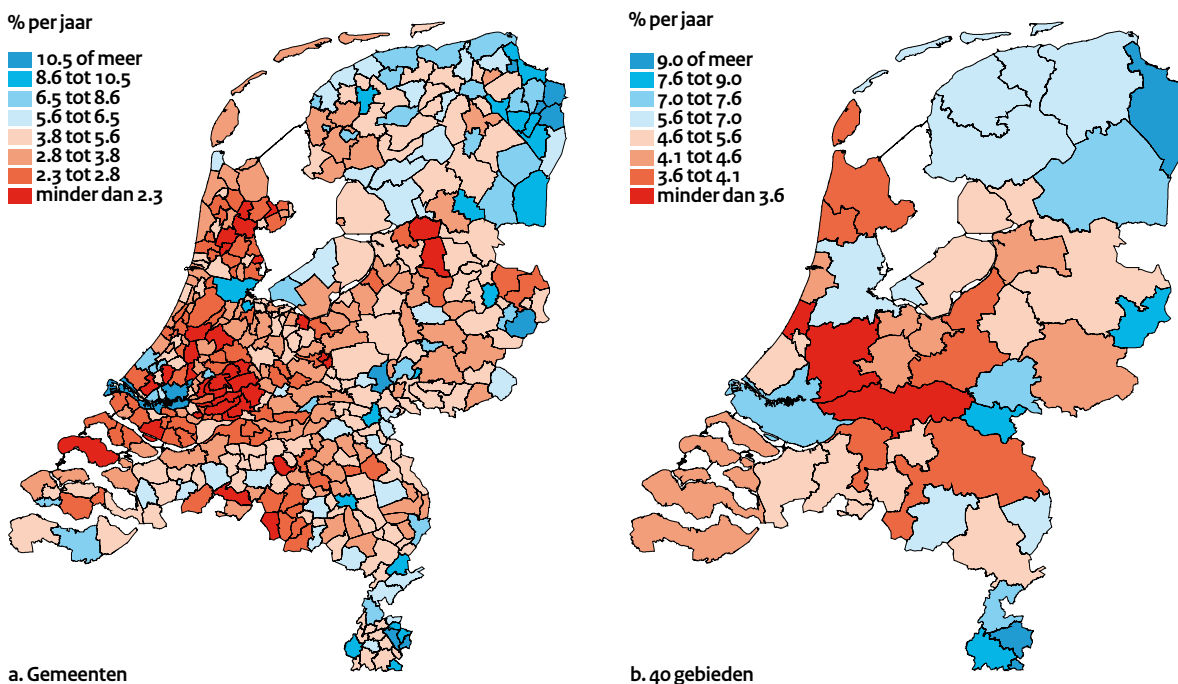
Mensen werken niet altijd in hun woonplaats. Het is zelfs zo dat maar liefst 52% van alle mensen met een baan buiten hun eigen woongemeente werken. Wanneer er veel werkgelegenheid in een gemeente beschikbaar is, kan dat dus toch samengaan met een hoge werkloosheid. Dat komt bijvoorbeeld voor in sommige steden. De banen worden dan bezet door mensen die buiten de stad wonen (in de 'suburbs'), bijvoorbeeld omdat zij gemiddeld beter zijn opgeleid dan de inwoners van de stad.

In figuur 4.5a staat het werkloosheidspercentage (het gemiddelde gedurende het laatste jaar) per gemeente. Een laag werkloosheidspercentage moet als gunstig worden beschouwd. Dat is in het kaartbeeld dus met rood aangegeven. Duidelijk is dat het werkloosheidspercentage in de meeste Nederlandse gemeenten onder het nationaal gemiddelde ligt. Deze 'scheve' verdeling wordt veroorzaakt door het feit dat juist in enkele grote steden het werkloosheidspercentage zeer hoog is. Slechts in het noorden van Nederland zijn omvangrijke gebieden met aaneengesloten gemeenten met een werkloosheidspercentage boven het nationaal gemiddelde te vinden (terwijl ook de werkgelegenheidsfunctie en de werkgelegenheidsgroei daar benedengemiddeld zijn). In iets mindere mate geldt dat in het midden- en zuidelijk deel van Limburg. Dit

zijn ook gebieden met veel gemeenten met een afname van de bevolking. In andere gebieden met veel gemeenten met een bevolkingsafname (zoals in delen van de Noordvleugel van de Randstad, in 'luxe' suburbs) is sprake van een lage werkloosheid.

Van de 24 kernsteden van de agglomeraties zijn er 12 waar het werkloosheidspercentages ruim boven het nationaal gemiddelde ligt (de nationaal perifeer gelegen steden Groningen, Leeuwarden, Enschede en de vier Limburgse steden, Arnhem en Nijmegen en de drie grootste steden in de Randstad). Met uitzondering van 's-Hertogenbosch ligt de werkloosheid in de Brabantse kernsteden iets boven het nationaal gemiddelde. 's-Hertogenbosch kent samen met Apeldoorn en Zwolle, met Utrecht en met alle middelgrote kernsteden in de Randstad een werkloosheid die iets onder het nationaal gemiddelde ligt. Met uitzondering van de drie grootste steden kan dus worden gesteld dat de werkloosheid hoger is naarmate de afstand tot de Randstad toeneemt. Dat 'kern-periferie patroon' (lagere werkloosheid in nationaal centraal gelegen gebieden, met in sommige stadsgewesten overigens een wat hogere werkloosheid) komt ook uit figuur 4.5b naar voren.

Figuur 4.5 Werkloosheidspercentage, gemiddelde maart 2008 – februari 2009

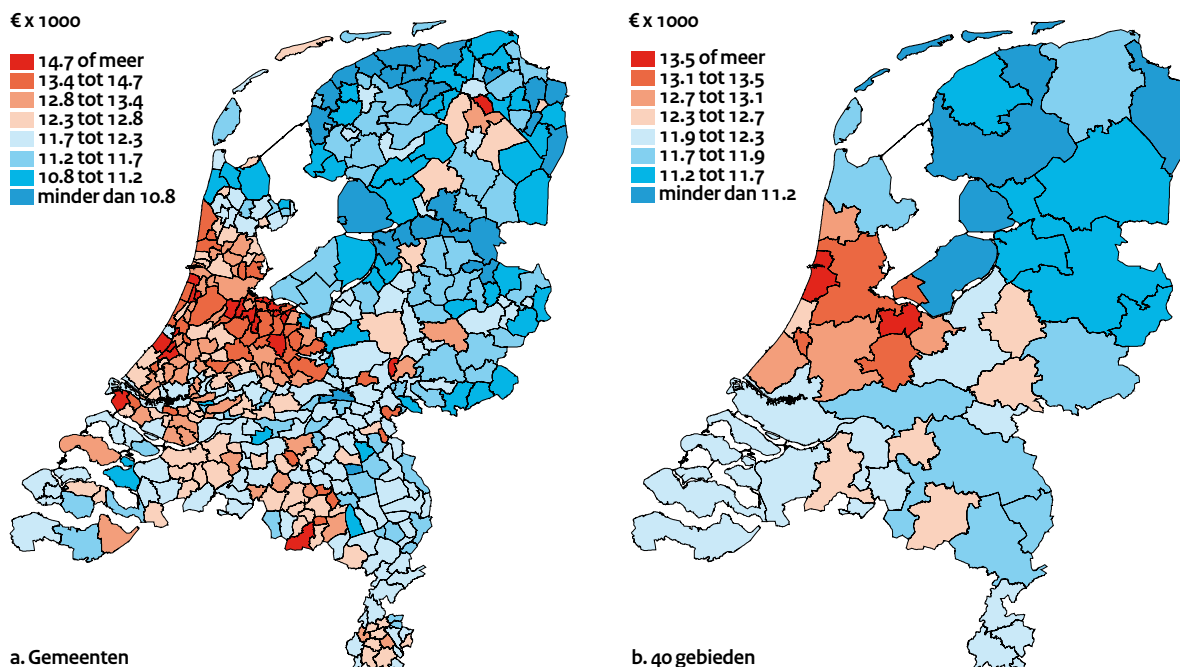


Toelichting:
 Het aantal niet-werkende werkzoekenden (volgens de definitie van het UWV werkbedrijf) als percentage van de beroepsbevolking.

Een sterke regionale economie resulteert in welvaart van de inwoners. Dat kan worden gemeten aan de hand van het gemiddeld besteedbaar inkomen per inwoner. Het gemiddeld inkomen zal hoger zijn naarmate een groter deel van de inwoners een inkomen heeft (dat kan ook via andere kanalen dan via betaald werk, bijvoorbeeld een uitkering of een pensioen) en naarmate het gemiddeld inkomen van degenen met een inkomen hoger is. Uit figuur 4.6a blijkt dat, met uitzondering van het zuidelijk deel, in vrijwel alle gemeenten in de Randstad het inkomen per inwoner boven het nationaal gemiddelde ligt. Ook grote delen van Noord-Brabant scoren bovengemiddeld. In de overige delen van Nederland komt een bovengemiddelde score slechts incidenteel voor. In het oosten in steden als Apeldoorn en Zwolle, in suburbs rond Arnhem en Nijmegen en in Lochem, in Limburg in het landschappelijk aantrekkelijke gebied tussen Maastricht en Heerlen en in het noorden in de suburbs ten zuiden van Groningen.

Op het niveau van veertig gebieden (zie figuur 4.6b) scoren alle gebieden in de Randstad boven het nationaal gemiddelde, met uitzondering van het stadsgewest Rotterdam. Afgezien van een vijftal stadsgewesten in Gelderland en Noord-Brabant ligt het inkomen per inwoner in alle gebieden buiten de Randstad onder het nationaal gemiddelde, met name in het noordoosten ruim.

Figuur 4.6 Regionale verschillen in inkomen per inwoner, december 2003

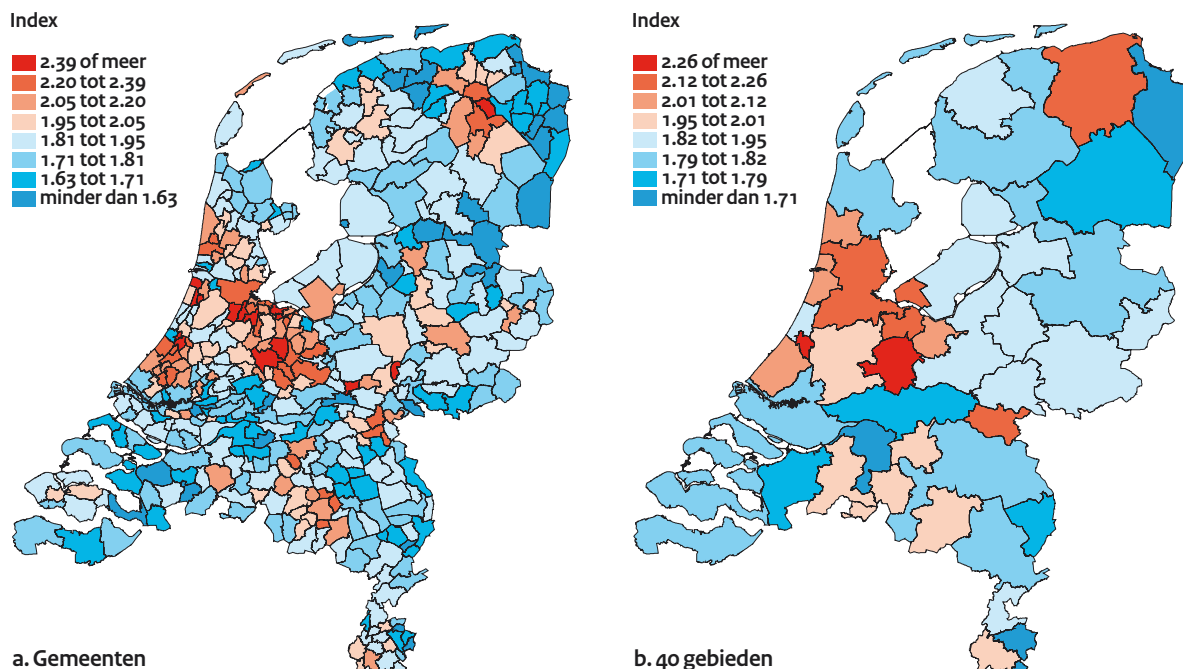


Hoogopgeleiden hebben gemiddeld een hoger inkomen dan laagopgeleiden. Tussen de kaartbeelden in figuur 4.7, waarin de score voor een opleidingsindex staat³⁴, en figuur 4.6 bestaan dan ook veel overeenkomsten. Toch zijn er ook verschillen. In stadsgewesten met veel hoger onderwijs, zoals Groningen, Nijmegen, Tilburg en Maastricht is de score op het opleidingsniveau bijvoorbeeld hoger dan op het gemiddeld inkomen. Dat hangt samen met het feit dat studenten een laag inkomen hebben en soms na hun afstuderen enige tijd werkloos zijn. Uit figuur 4.7a blijkt overigens dat in een aantal universiteitssteden de opleidingsindex onder het nationaal gemiddelde ligt (namelijk in voorheen vooral op industrie gerichte steden als Enschede, Rotterdam en Tilburg).

Uit hoofdstuk 3 bleek dat gemeenten met een belangrijke onderwijsfunctie veelal een zeer specifieke leeftijdsopbouw en leeftijdsspecifieke migratiepatronen kennen. Dat zal ook bij de in paragraaf 4.2 te bespreken typologieën een rol spelen. In figuur 4.8 is daarom de woonplaats van het aantal studenten dat onderwijs volgt bij een HBO- of WO-instelling per duizend inwoners weergegeven. In de rode gebieden ligt dat aantal boven het nationaal gemiddelde. Duidelijk is dat deze variabele zeer scheef verdeeld is. Bovengemiddelde scores worden gerealiseerd in alle steden met een universiteit, in sommige gemeenten met een belangrijke onderwijsfunctie voor hoger onderwijs, zoals Leeuwarden, Zwolle, Arnhem en Breda en in sommige gemeenten die dicht bij een universiteit liggen (bijvoorbeeld Zeist bij de Uithof, Amstelveen bij het VU-terrein, Leiderdorp bij de Universiteit Leiden, Midden-Delfland bij de TU Delft). Opvallend is dat in het oostelijk deel van Groningen, in grote delen van Drenthe, in de Achterhoek, in Zeeland, in het Rivierenland en in de Kop van Noord-Holland zeer weinig studenten wonen. Dat kan samenhangen met het feit dat vanuit die gebieden weinig mensen gaan studeren. Maar het kan ook samenhangen met het feit dat een gebrek aan hoger onderwijsinstellingen binnen het bereik van de plaats waar men woonde toen men voortgezet onderwijs volgde, noodzaakt tot verhuizen om onderwijsredenen. Het is vervolgens zeer de vraag of die mensen na hun afstuderen weer terugkeren.

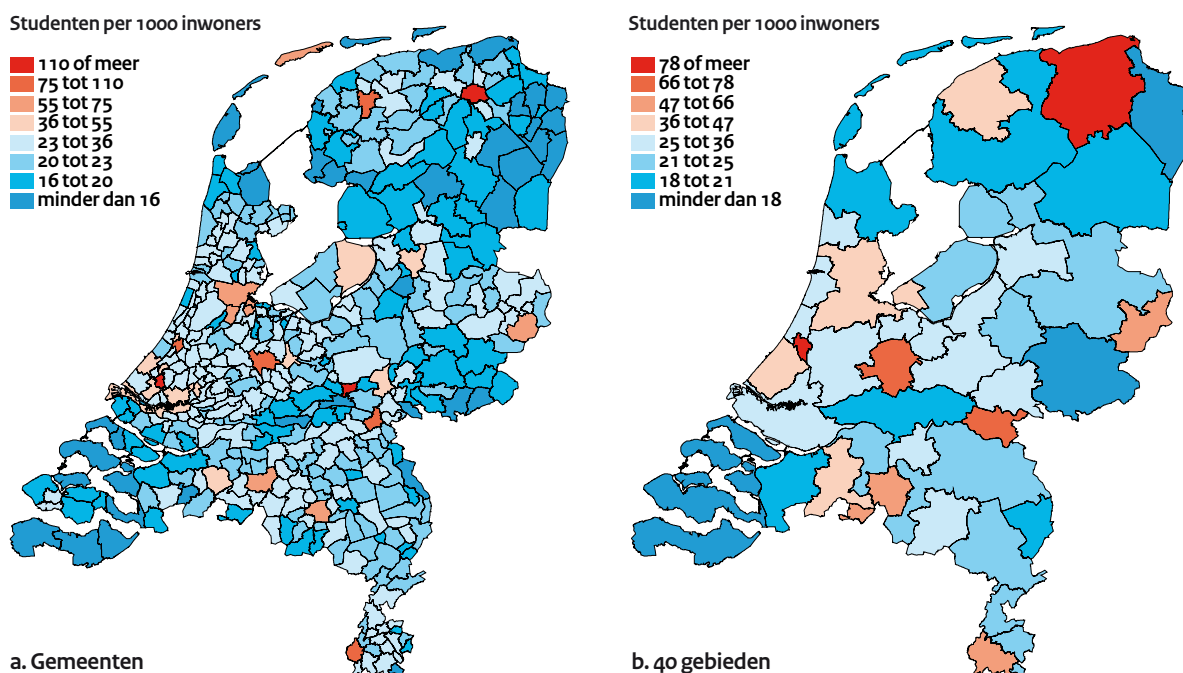
³⁴ De opleidingsindex is berekend als een gewogen score waarbij voor de opleidingsniveaus basis, laag, middelbaar, hoog en wetenschappelijk respectievelijk de gewichten 0, 1, 2, 3 en 4 zijn toegepast voor alle inwoners van 15 tot 65 jaar.

Figuur 4.7 Regionale verschillen in opleidingsniveau (opleidingsindex)



Bij de indeling naar veertig gebieden (zie figuur 4.8b) scoren van de 12 gebieden met een universiteit slechts de stadsgewesten Rotterdam en Eindhoven en het landelijk gebied Veluwe/Oost-Utrecht (met Wageningen) onder het nationaal gemiddelde. Daarentegen resulteert slechts voor 2 van de 28 gebieden zonder universiteit een score boven het nationaal gemiddelde, namelijk voor de stadsgewesten Leeuwarden en Breda (beide met veel HBO-studenten in de kernsteden).

Figuur 4.8 Studenten WO- of HBO-onderwijs per 1000 inwoners, naar woongemeente, 2007/2008



4.2 Typologieën van bevolkingsdynamiek

Tussen gemeenten met een zelfde ontwikkeling van het totaal aantal inwoners kunnen grote onderlinge verschillen in onderliggende bevolkingsdynamiek bestaan. Het is daarbij van belang om niet alleen ontwikkelingen te bepalen op het niveau van individuele gemeenten waar op dit moment sprake is van een afname van de bevolking; ook de regionale context is van belang. Sommige gemeenten met een bevolkingsafname zijn omringd door andere gemeenten waar ook sprake is van een bevolkingsafname. In andere gemeenten neemt het aantal inwoners weliswaar af, maar liggen in de directe omgeving andere gemeenten waar wel sprake is van een toename van het aantal inwoners.

Ook is het van belang hoe gemeenten scoren op andere aspecten dan de ontwikkeling van het aantal inwoners. Uit paragraaf 4.1 is gebleken dat er regionale verschillen bestaan in de economische positie. Voor gemeenten die worden omgeven door andere gemeenten met een afname van het aantal inwoners en bovendien in een gebied liggen met een zwakke economie is de kans op een structurele bevolkingsafname groot. De situatie is volstrekt anders voor gemeenten waar weliswaar in de gemeente zelf het aantal inwoners afneemt, maar het aantal inwoners in diverse omliggende gemeenten wèl toeneemt en sprake is van een sterke regionale economie. De matige bevolkingsontwikkeling in de betreffende gemeente kan dan samenhangen met restrictief ruimtelijk beleid of met het feit dat er enkele jaren geen sprake is geweest van woningbouw, terwijl daar op zich wel mogelijkheden voor zouden bestaan.

In deze paragraaf wordt een viertal verschillende typologieën gepresenteerd:

- Ten eerste op basis van het aantal benedengemiddelde scores op zes indicatoren die direct of indirect samenhangen met demografische ontwikkelingen (paragraaf 4.2.1)
- Ten tweede op basis van een combinatie van demografische en economische ontwikkeling (zie paragraaf 4.2.2)
- Ten derde op basis van een drietal 'kernindicatoren', namelijk de ontwikkeling van het totaal aantal inwoners, het niveau van het gemiddeld inkomen per inwoner en een ligging binnen of buiten stadsgewesten (zie paragraaf 4.2.3)
- Ten vierde op basis van een 'factoranalyse'. Daarbij zijn gemeenten gegroepeerd aan de hand van elf indicatoren (zie paragraaf 4.2.4).

Het is niet zo dat de ene typologie 'beter' is dan de andere. Er wordt slechts aangegeven dat gemeenten op verschillende manieren kunnen worden gegroepeerd. Bij de eerste groepering wordt puur naar demografische aspecten gekeken, voor de gemeente zelf. Gemeenten zijn geordend naar de mate waarin zij bovengemiddeld of benedengemiddeld scoren op demografische ontwikkelingen.

Bij de tweede groepering worden naast demografische aspecten tevens economische aspecten in beschouwing genomen. Ook worden ontwikkelingen in de omgeving van een gemeente in beschouwing genomen. Vergeleken met de eerste groepering worden gemeenten dus meer 'binnen hun ruimtelijke context' beoordeeld.

Bij de derde groepering vormen de resultaten van de eerste groepering de basis voor de demografische ontwikkeling. Gemeenten die op die groepering overwegend een benedengemiddelde demografische ontwikkeling scoren zijn verder ingedeeld naar twee 'contextvariabelen', namelijk het gemiddeld inkomen en ligging. Dit vanuit het leidende motto in dit rapport: 'de ene gemeente met een bevolkingsafname (of: benedengemiddelde demografische ontwikkeling) is de andere niet'.

Bij de vierde typologie tenslotte is niet uitgegaan van 'nul-één variabelen' (boven- respectievelijk benedengemiddeld) en op basis van die scores op voorhand vastgelegde typen gebieden (zoals bij de eerste en de derde typologie). Groepen zijn hier op basis van geavanceerde statistische methoden samengesteld. Dat maakt het doorgronden van de exacte inhoud van de gevormde groepen complex. De interpretatie van de resultaten is moeilijker dan bij de eerste typologie, waarbij het eindresultaat overeenkomt met scores op een schaal van laag naar hoog wat betreft demografische ontwikkeling. Anderzijds bieden de resultaten dieper inzicht in de gemeentelijke verschillen in typen demografische dynamiek.

4.2.1 Typologie op basis van aantal benedengemiddelde scores

Een eenvoudige manier om gemeenten te typeren naar hun bevolkingsdynamiek is het vaststellen van indicatoren die direct of indirect iets zeggen over de ontwikkeling van het aantal inwoners en vervolgens na

te gaan hoeveel maal een gemeente daar benedengemiddeld op scoort. Met 'omgevingsfactoren', zoals de stand en/of ontwikkeling van de economie en demografische ontwikkelingen in omliggende gemeenten wordt dan geen rekening gehouden.

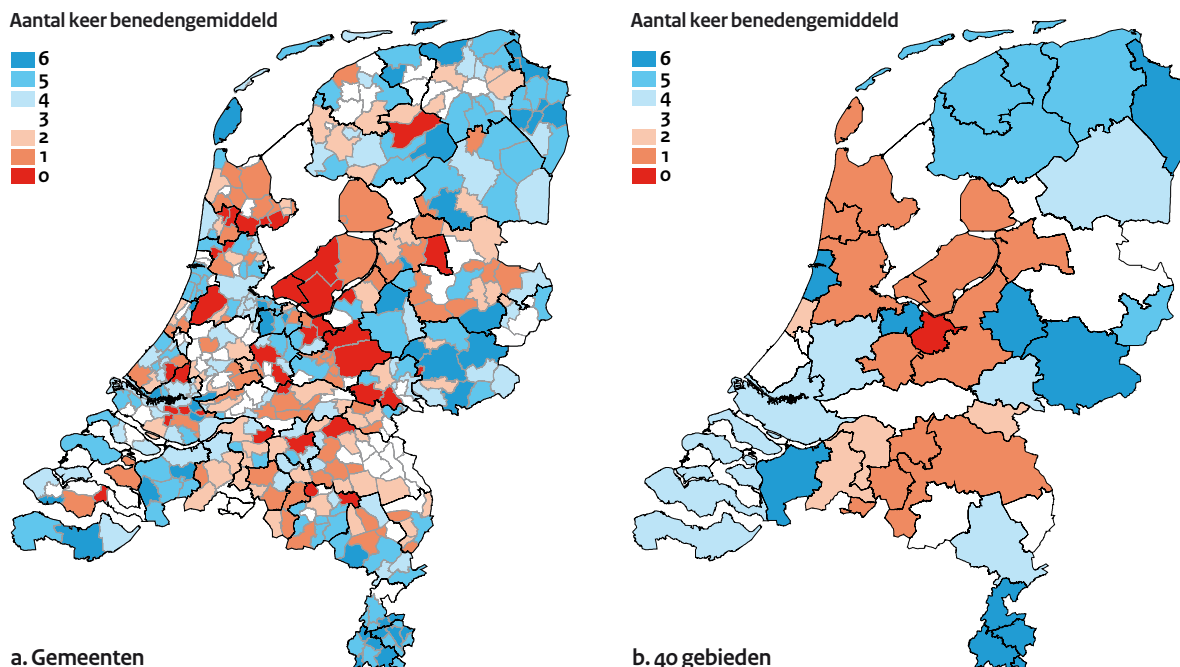
De volgende zes indicatoren zijn geselecteerd (steeds als gemiddelde voor de laatste vijf jaar), waarbij de term 'bovengemiddeld' in figuur 4.9 betrekking heeft op de mate waarin een indicator bijdraagt aan groei van de bevolking. Een laag sterftecijfer en een laag aandeel 65-plussers worden dus aangeduid als bovengemiddeld.

- Relatief geboortecijfer: het aantal levendgeborenen per inwoner. Gemiddelde over 2003 t/m 2007.
- Relatief sterftecijfer: het aantal overledenen per inwoner. Gemiddelde over 2003 t/m 2007.
- Aandeel 65-plussers (per 1-1-2008): het aantal inwoners van 65 jaar of ouder als percentage van het totaal aantal inwoners.
- Ontwikkeling aantal huishoudens: de gemiddelde jaarlijkse ontwikkeling van het aantal huishoudens. Ontwikkeling van 1-1-2003 tot 1-1-2008.
- Ontwikkeling aantal woningen: de gemiddelde jaarlijkse ontwikkeling van het aantal woningen. Ontwikkeling van 1-1-2003 tot 1-1-2008.
- Saldo binnenlandse migratie: het saldo van instroom en uitstroom als percentage van het aantal inwoners. Gemiddelde over 2003 t/m 2007.

In figuur 4.9a is het aantal benedengemiddelde scores per gemeente weergegeven. Veel benedengemiddelde scores resulteren voor de inmiddels bekende regio's oostelijk Groningen, Zuid-Limburg en Gooi/Utrechtse Heuvelrug. Gebieden met zones met aaneengesloten gemeenten met veel benedengemiddelde scores zijn verder te vinden in nationaal perifeer gelegen gebieden als Drenthe en Zeeland. Maar ook in West Brabant, Achterhoek en de regio Apeldoorn liggen diverse gemeenten met veel benedengemiddelde scores. En voor de drie grootste steden resulteren net iets meer benedengemiddelde dan bovengemiddelde scores. Dat geldt ook voor een aantal van hun omliggende gemeenten. Gebieden met veel bovengemiddelde scores liggen vooral aan de rand van of net buiten de Randstad (bijvoorbeeld de Kop van Noord-Holland, Flevoland, de Veluwe en, meer gefragmenteerd, delen van het Groene Hart, Rivierenland en Noord-Brabant. Ook in noordelijk Overijssel is het aantal boven het nationaal gemiddelde scorende indicatoren hoger dan het aantal onder het nationaal gemiddelde scorende indicatoren. In totaal zijn er ruim veertig gemeenten die op alle indicatoren benedengemiddeld scoren, met Heerlen als enige stad. Anderzijds zijn er bijna veertig gemeenten die op alle indicatoren bovengemiddeld scoren, waaronder de steden Amersfoort, Utrecht, 's-Hertogenbosch en Helmond.

Uit figuur 4.9b blijkt dat er op het niveau van de veertig gebieden maar liefst negen maal een score van zes maal benedengemiddeld resulteert, namelijk voor Oost-Groningen en de drie stadsgewesten in Zuid-Limburg, voor de 'luke' stadsgewesten Haarlem en Hilversum en voor drie gebieden waarvoor dat wellicht minder werd verwacht, namelijk West-Brabant, Achterhoek en stadsgewest Apeldoorn. Zes maal bovengemiddeld resulteert slechts voor stadsgewest Amersfoort. Daarnaast zijn er twee zones van gebieden met vijf maal een bovengemiddelde score, namelijk de Noordvleugel van de Randstad met de aangrenzende gebieden in noordelijke en oostelijke richting en delen van oostelijk Noord-Brabant.

Figuur 4.9 Aantal indicatoren met benedengemiddelde score



Toelichting:

Voor de indicatoren relatief geboortecijfer, relatief sterftcijfer, aandeel 65-plussers, ontwikkeling aantal huishoudens, ontwikkeling aantal woningen, saldo binnenlandse migratie is bepaald of zijn boven of onder het nationaal gemiddelde scores. Per gemeente/gebied is het aantal maal dat een benedengemiddelde score resulteert weergegeven.

4.2.2 Typologie op basis van combinatie van demografie en economie

De typologie in paragraaf 4.2.1 was uitsluitend gebaseerd op demografische indicatoren en had betrekking op één (recente) periode. In deze paragraaf wordt ten eerste de demografische ontwikkeling gevolgd door de tijd, wordt ten tweede een score op kenmerken van de regionale (sociaal-)economische situatie bepaald en wordt ten derde een typologie van gemeenten naar de aspecten demografie en economie opgesteld. De demografische ontwikkeling is daarbij zowel aan de hand van de scores voor de gemeenten zelf als aan de hand van de ontwikkeling in de ruime regio berekend. De 'ruime regio' is afgebakend als het gebied met een straal van dertig kilometer rond de gemeente³⁵. Er is gebruik gemaakt van potentiaalscores (zie kader 1.1 in paragraaf 1.1 voor een beschrijving daarvan.) Ook de regionale (sociaal-)economische situatie is bepaald voor de ruime regio rond een gemeente (ook hier met een straal van dertig kilometer). Voor een ontwikkeling in de tijd van de (sociaal-)economische situatie zijn geen geschikte gegevens beschikbaar.

Voor het volgen in de tijd van de demografische ontwikkeling kunnen, in verband met de beschikbaarheid van gegevens, niet precies dezelfde indicatoren worden gebruikt als in paragraaf 4.1. Aan het rapportcijfer in figuur 4.10 liggen als indicatoren ten grondslag het relatief geboortecijfer, het relatief sterftcijfer, het saldo van binnenlandse migratie, de ontwikkeling van het aantal woningen en het saldo van buitenlandse migratie. Daarbij is steeds uitgegaan van driejaarsgemiddelde (het jaar zelf en de twee daaraan voorafgaande jaren). Gegevens zijn voor alle indicatoren beschikbaar vanaf 1960. In bijlage II is aangegeven hoe de rapportcijfers zijn berekend. Per geselecteerde indicator is het gemiddelde rapportcijfer vastgesteld op 6.5. De minimale score is een 3, de maximale een 10.

³⁵ Indien de afstand van het woon-werk verkeer groter is dan dertig kilometer gaan mensen overwegen om te verhuizen in verband met hun werk. Ook is dertig kilometer ongeveer de grens waarbinnen het grootste deel van het gebruik van voorzieningen (winkelen, recreatie, volgen van onderwijs, gebruik maken van zorg) plaatsvindt. De grens van dertig kilometer is overigens een 'grootste gemene deler'. Tussen groepen op de arbeidsmarkt en tussen het gebruik maken van voorzieningen bestaan verschillen in 'afstandsgevoeligheid'. Daaraan is echter in dit onderzoek geen aandacht besteed.